

SZILI ISTVÁN

Változások a velencei tájban

Induljunk csak ki *Cziegler Sándor Mihálytól*, aki neves gyermekét hagyta ránk, meg a hazaszeretét. Német létére Bécsben Kosuth követője vált belőle, magyar asszonyt választott, és szüntelen vándorlások közepette is hű maradt az elveihez. Azt, hogy a tó, a Velencei-tó is éppen útba esett, még inkább a Balaton vidéke, azon belül is talán Somogyország volt a leghűségesebb hozzá, jelen esetben figyelmen kívül hagyhatjuk. Talán még azt is, hogy keresztül-kasul járta Ferenc Jóska birodalmát, sehohol nem lelvén otthonra benne. Csak egy pötytyöt hagyott hátra, hét gyermeke közül az egyetlen, aki a felnőttkort megérte, és aki hosszú időre meghatározója lett a magyar irodalomnak. Innen, a *Czigler Sándor Mihálytól*, de sokkal inkább a később *Gárdonyi C. Gézá*tól, mely névből szép lassan kikopott a „C”, szóval *Gárdonyi Gézá*tól indítjuk ezt a túrát.

A tó nevének jelentése: *szélszázló*. Legáltalában a régi népi elnevezésekben rábukkanhatunk egy szóra, amit a halászkok a szélirány jelölésére használtak. Minden esetre az Első Katonai Felmérés idején már ezen a néven emlegették a tavat.

A Velencei-tó a jégkorszak végén, mintegy 12 000–15 000 éve jött létre, amikor is a kiterjedése jóval nagyobb lehetett a mainál. Különösen Székesfehérvár keleti-délkeleti végénél, ahol azonban a környező dombok és a lefolyás iránya gátat szabott a vízszint korlátlan emelkedésének. A tó akkori kiterjedése 61 km² volt (a jelenlegi 26 km²), ami 5–6 m-rel jelenthetett magasabb vízszintet a mainál. A tó magas víz idején egészen biztosan összeköttetésben állott a Zámolyi-medence tavával (ennek egyik maradványa a csákvári Csikvarsa, illetve a Császár-patak), amit a rómaiak jóval később elrekesztettek. A Császár-patak egyébként sokáig a Nádas-tóba (Fertőbe) torkollott, majd fokozatosan elrekesztődött és közvetlenül a Velencei-tóba kezdett folyni. (Nyomait még ma is megtalálni.)

A Velencei-tó
(A szerző felvételei)

A tavat Mária Terézia óta folytonosan le akarták csapolni. A mérnöki szempontból legtökéletesebben kidolgozott tervet Chiapo-féle lecsapolási tervként ismerjük, ami 1792-ből való. A tervet Chiapó (Csapó?) Benjamins Fejér vármegye hiteles földmérője készítette. Szerencsére ez sem, és a soron következők sem valósultak meg. A tó – lévén, hogy kizárólag a csapadékvíz táplálta – többször is a kiszáradás veszélyébe sodródott. A legjelentősebb kiszáradás 1866-ban be is következett. (Ekkor száradt ki a Fertő-tó és részben a Balaton is.) Ugyanakkor a kiáradás is jellemző volt a tóra, így az 1838-as pesti árvíz idején, amit a Sió-Sárvíz rendszernek visszaduzzadása okozott. A tó vizét

Gárdonyi Géza szülőháza

szabályozni óhajtó Sárvíz csatorna elszívó hatása már 1780-tól megmutatkozott, de az 1920 után megépült Dinnyés–Kajtori csatornát még erőteljesebben. Leszögezhetjük, hogy a tó vízjárása sokkal szélsőségesebb, mint a Balatoné.

A tó már a történelmi időkben híres volt az úszólápjairól. Ezek voltaképpen legyökerező nádasok voltak, amelyeket azonban az erős szél felszaggatott és kihajtott a mélyvíz irányába. 1995 körül még magam is megtapasztaltam a bizonytalan felszíni úszólápok csalafintaságát. Ezek ugyanis be-beszakadtak a télen rámerészkedők súlya

alatt. A népnyelv úgy is nevezi őket, hogy „szakadás”, és annak idején ugyancsak megkeserítették a nádvagók helyzetét. Egy 1930 körüli adat szerint a tó fedettségére 16 km² nádmentes, illetve 10 km² nádas tó volt jellemző. Ez az állapot a 80-as években végrehajtott kotrások ellenére sem igen változott, mivel időközben a nádasok aránya megnőtt. Egy mai adat szerint a nádasok aránya a tó felületének 60%-áról 40%-ára szorult vissza: úgy tűnik, ez az arány tartható.

Európában sehohol sem található még egy olyan sekély vizű, kis területű tó, amelyikben kétféle víz fordul elő: a nyugati térfélen szerves anyagokban dús lápi vizet, a keletin pedig szikes vizet találunk. A tó középső harmadában a kétféle víz keveredik, de ez a keveredés nem nagy mérvű. Ugyanis a tóba befolyó, és a tó szintjét szabályozó elfolyó rendszer kb. 1 km-re esik egymástól. Emiatt a tó keleti térfelén jóformán csak a párolgás révén cserélődik a víz. De akármilyen is a víz mozgásiránya, a már említett lecsapoló rendszer „jóvoltából” a szikes víz minden esetben ráhúzódik a roppant kényes lápvízre. A lápi víz és a szikes víz szinte összeférhetetlen állapotban állnak egymással szemben. Amíg pl. a lápi víz elteti a tőzegráfrányt (*Thelypteris palustris*), bi-